

STRUČNÝ KOMENTÁŘ

Obsahem Publikace jsou výsledky patnáctého ročníku výběrového šetření *Životní podmínky*, které se uskutečnilo na jaře 2019 a které mapovalo situaci českých domácností v roce 2018 a v období dotazování. Cílem pravidelného šetření je mimo jiné získat údaje o finanční situaci různých typů domácností, kvalitě a nákladech na bydlení, vybavenosti bytů i zdravotních, pracovních a materiálních podmínkách domácností a jejich jednotlivých členů. Obdobné zjišťování zároveň probíhá v celkem 34 evropských zemích. K hlavním výstupům patří informace o podílu osob ohrožených příjmovou chudobou a osob žijících v domácnostech s určitým materiálním nedostatkem.

Průměrné čisté peněžní příjmy domácností meziročně vzrostly ze 182,4 tis. Kč na osobu v roce 2017 na 195,1 tis. Kč v roce 2018, tedy o 6,9 %. Příjmy rostly jak nominálně, tak reálně, a to o 4,7 %, což znamená, že za své příjmy si mohly domácnosti koupit více zboží. Z hlediska postavení osoby v čele domácnosti se průměrně zvýšily příjmy všem skupinám domácností. Čisté roční příjmy domácností zaměstnanců s vyšším vzděláním činily 220,3 tis. Kč na osobu, tedy o 12 tisíc Kč (tj. o 5,6 %) více než v roce 2017. Ještě větší růst zaznamenaly příjmy domácností zaměstnanců s nižším vzděláním, které v průměru dosáhly 177,9 tis. Kč čistého na osobu za rok, tedy o 7,4 % více než v roce 2017. Absolutně nejvyšší průměrné čisté peněžní příjmy měly domácnosti samostatně výdělečně činných, a to 222,2 tis. Kč, což je o 19 tis. Kč (9,5 %) více než rok předtím. Příjmy domácností nepracujících důchodců se zvýšily na 156,1 tis. Kč na osobu a rostly tedy (+4,4 %) opět o něco větším tempem než v předchozím roce.

Rok 2018 přinesl některé změny v oblasti sociálního zabezpečení a sociálních dávek. Stoupla minimální mzda z 11 000 Kč na 12 200 Kč, důchody vzrostly v průměru o 475 Kč měsíčně. Zvýšila se daňová zvýhodnění na děti, byla zavedena možnost rychlejšího čerpání rodičovského příspěvku.

Zlepšení finanční situace domácností se projevilo i v tom, jak domácnosti vycházely se svými příjmy. Zatímco v roce 2018 vycházelo se svými příjmy s velkými obtížemi nebo s obtížemi 17,6 % domácností, v roce 2019 to bylo pouze 14,3 % domácností. Nejvyšší podíl domácností, které se svými příjmy vycházely s velkými obtížemi nebo s obtížemi, byla u domácností nezaměstnaných (49,5 %), i tato hodnota však meziročně klesla až o 6,3 p.b. Domácnosti samostatně výdělečně činných vycházely v roce 2019 s příjmy s obtížemi či velkými obtížemi pouze v 8,5 % případů, což je o 3,3 p.b. méně než v roce 2018. Na druhé straně obecně vzrostl podíl domácností, které vycházely se svými příjmy snadno či velmi snadno, a to z hodnoty 15,2 % na 18,4 %. Posun ke snadnějšímu vycházení s příjmy nastal v podstatě rovnoměrně u všech skupin domácností podle postavení osoby v čele.

Náklady domácností na bydlení za rok 2019 činily v průměru 5 799 Kč na domácnost a měsíc, tedy stouply oproti předchozímu roku jen velmi mírně. Podíl příjmů, které domácnosti vynakládaly na bydlení, se během posledních pěti let snižoval, neboť příjmy domácností rostly v průměru rychleji než jejich náklady na bydlení. V roce 2019 tento podíl činil průměrně 15,2 % (meziročně klesl o 0,7 p.b.), nicméně mezi jednotlivými typy domácností nelze přehlédnout rozdíly, které se odvíjejí zejména od počtu členů domácnosti a toho, zda žijí ve vlastním nebo pronajatém bytě. U domácností tvořených jedním rodičem s dětmi dosahují průměrné měsíční náklady na bydlení více než 7 tis. Kč, což vzhledem k nižším příjmům znamená poměr 26,3 % z jejich příjmů. Jednotlivci žijící v malometrážních bytech sice platí za bydlení obecně méně než je průměr, avšak poměr těchto nákladů vůči jejich čistým příjmům např. u osob starších 65 let překonal hranici 30 procent.

S pozitivním trendem vývoje poměru nákladů na bydlení k příjmům souvisí i zlepšení vnímání těchto nákladů jakožto zátěže rodinného rozpočtu. Zatímco v roce 2018 vnímalo náklady na bydlení jako velkou zátěž 18,9 % domácností, v roce 2019 jen 16,6 % domácností. Podíl domácností, které vůbec nepovažovaly náklady na bydlení za zátěž, opět meziročně vzrostl, a to na 12,9 %. Naproti tomu více než pětina jednotlivců starších 65 let a 35 % samoživitelů s dětmi považuje své náklady na bydlení za zátěž. Nejvyšší podíl na čistých příjmech představují náklady na bydlení v domácnostech nezaměstnaných, kde výdaje na bydlení tvoří skoro 37 % jejich příjmů. Zároveň 44 % těchto domácností vnímá náklady na bydlení jako velkou zátěž rodinných rozpočtů a jen desetina je za zátěž nepovažuje. Jako velkou zátěž rodinného rozpočtu vnímá náklady na bydlení rovněž nadprůměrný díl domácností zaměstnanců s nižším vzděláním (18,5 %) a domácností nepracujících důchodců (20 %).

Míra ohrožení příjmovou chudobou, která se počítá jako podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice ohrožení příjmovou chudobou, dosáhla v roce 2019 úrovně 10,1 %. Týká se tak přibližně každého desátého obyvatele České republiky. Hranice ohrožení příjmovou chudobou je určena jako 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu domácnosti a zohledňuje velikost a složení domácnosti. Aby domácnost jednotlivce v roce 2019 nespadla pod hranici ohrožení příjmovou chudobou, musel být její čistý měsíční příjem vyšší než 12 818 Kč, domácnost dvou dospělých musela mít příjmy vyšší než 19 227 Kč/měsíc, rodič s dítětem do 13 let musel mít více než 16 663 Kč měsíčně a partnerský pár se dvěma dětmi do 13 let 26 917 Kč.

Trvale jsou nejvíce ohroženými skupinami nezaměstnaní, domácnosti tvořené samotným rodičem s jedním či více dětmi a jednotlivci ve věku 65 a starší, a to převážně ženy. Z osob, jejichž převažující ekonomickou aktivitou v průběhu roku 2016 byla nezaměstnanost, byla v roce 2018 více než polovina (52,7 %) ohrožena příjmovou chudobou. Osob z neúplných rodin s dětmi byla příjmovou chudobou ohrožena téměř třetina (30,8 %) a osob z rodin se třemi a více dětmi přes 17 %. Další významně ohroženou skupinou jsou jednotlivci ve věku 65 a více let, u nichž míra ohrožení příjmovou chudobou dosahuje 41,2 %.

Celková míra materiální deprivace, která vyjadřuje podíl osob, jejichž domácnosti si z finančních důvodů nemohly dovolit některé věci, služby či požitky, si uchovala klesající tendenci. Podíl osob žijících v domácnostech, které postrádaly nejméně 4 položky z 9 sledovaných, se oproti předchozímu roku snížil z 2,8 % na 2,7 %. Obdobně jako u míry ohrožení příjmovou chudobou patří mezi nejvíce materiálně deprivované nezaměstnaní (20,3 %) a osoby z neúplných rodin s dětmi (8,1 %). Vyšší míru materiální deprivace mají jednotlivci mladší 65 let (4,4 %) než ti ve věku 65 a více let (3,5 %).

Toto vydání Publikace zachycuje nový ukazatel „Míra materiální a sociální deprivace“. Ten kromě některých položek původní materiální deprivace rozšiřuje jejich škálu o položky, které zahrnují věci pro osobní potřebu (2 páry bot, nové oblečení), kontakt s přáteli či příbuznými, placené volnočasové aktivity, útratu určité finanční částky pro vlastní potřebu či připojení k internetu. Celkem se jedná o 13 položek a za materiálně a sociálně deprivovanou se považuje osoba, která si z finančních důvodů nemohla dovolit 5 a více položek. V roce 2019 dosáhl tento ukazatel hodnoty 5,3 %, což je o 0,7 % méně než v roce 2018. Největší část z toho připadá na položku pořízení nového nábytku za opotřebovaný (30,2 %), dále si pak zhruba pětina domácností nemohla dovolit neočekávaný výdaj ve výši 11 200 Kč a týdenní dovolenou.